

The Consolidation of Democracy

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

IOAN MĂRGINEAN, CARMEN MUREANU

Notă metodologică

Cercetarea *Consolidarea democrației în Europa Centrală și de Est* este parte a unui studiu internațional complex efectuat în mai multe țări din Europa Centrală și de Est cu scopul de a permite comparația diferitelor moduri de raportare a populației la democrație atât între țări, cât și între două momente în timp: 1990 și 1998.

În lucrarea de față prezentăm o parte a rezultatelor grupate pe trei domenii:

- atitudinile populației față de democrație și evoluția lor în timp;
- participarea politică a populației și modificările survenite în intervalul 1990-1998;
- percepția rolului statului și evoluția sa în această perioadă de tranziție.

În România, prima cercetare s-a efectuat în luna decembrie 1990, pe un eșantion național pe cote - de 1234 persoane peste 18 ani, iar în 1998 cercetarea s-a desfășurat în luna martie, pe un eșantion național probabilist multistadial stratificat - de 1208 persoane peste 18 ani (eroare +/- 2.8%).

Pentru anul 1998, stratificarea s-a realizat în funcție de provincia istorică, mediul rezidențial și mărimea localităților urbane. În final au fost studiate 60 de localități, din care 31 orașe (inclusiv București) și 29 sate din 37 de județe, în 121 de puncte de eșantionare.

Eșantionul studiat în 1998 se apropie satisfăcător de valorile unor variabile socio-demografice estimate la nivel de țară.

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

		(%)		
Sex	Bărbați Femei	Eșantion 1990	Eșantion 1998	Estimări tară
		51	52	48
Vârstă	Sub 30 ani	27	23	21
	31 - 60 ani	57	54	56
	Peste 60 ani	16	23	23
Mediu rezidențial	Urban	53	55	55
	Rural	47	45	45
Naționalitate	Română	93	92	90
	Maghiară	6	7	7
	Alte naționalități	1	1	3
Pregătire școlară	Până la școala generală	48	57	62
	Liceu și studii postliceale	38	32	30
	Studii universitare	14	11	8

Participarea politică

I. Participarea politică convențională (electorală)¹

1. Citiți articole politice din ziare?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	15	33	39	12	1	
1998	17	22	27	34	0	

2. Discutați despre politică cu alte persoane?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	15	31	34	19	1	
1998	19	29	21	31	0	

3. Încercați să convingeți prietenii să voteze ca și dumneavoastră?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	4	7	17	69	3	
1998	8	11	10	70	1	

4. Lucrați alături de alte persoane încercând să rezolvati unele probleme ale localității?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	6	13	20	58	3	
1998	8	9	8	74	1	

5. Participați la întruniri politice?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	1	3	15	79	2	
1998	2	3	4	90	1	

6. Intrați în contact cu persoane oficiale sau cu alte persoane politice?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	1	5	18	75	1	
1998	4	9	10	76	1	

7. Folosiți timpul pentru a lucra în favoarea unui partid (sau a unui candidat)?

	Des	Câteodată	Rar	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	1	3	8	86	2	
1998	1	2	3	93	1	

8. Există vreun partid sau mișcare politică din România de care să vă simțiți mai apropiat?

	Da	Nu	Nu știu/Nu răspund	%
1990	64	31	5	
1998	42	56	2	

9. Cât de apropiat vă simțiți de respectivul (a) partid (mișcare politică)?

	Foarte apropiat	Deșul de apropiat	Nu prea apropiat	Nu știu/Nu răspund	%
1990	33	49	11	7	
1998	20	60	19	1	

10. Dacă săptămâna viitoare s-ar ține alegeri ați votat?

	Da	Nu	Nu știu/Nu răspund	%
1990	77	16	7	
1998	61	8	31	

11. Dacă săptămâna viitoare s-ar ține alegeri, căruia partid v-ați da votul (electorat potențial 1998)?

Convenția Democratică (CDR)	33
Partidul Democrației Sociale din România (PDSR)	24
Partidul România Mare (PRM)	11
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR)	6
Uniunea Social Democrată (USD) (PD + PSDR)	15
Alianța Pentru România (ApR)	5
Alte Partide	6

Notă: În categoria "Alte partide" au fost încadrate toate partidele care au obținut un procentaj mai mic de 3%.

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

12. Dumneavoastră faceți sau nu parte dintr-un partid politic?

	Da	Nu	Nu răspund	%
1990	9	91	0	
1998	5	95	0	

Indicii participării politice	1990		1998	
	“+”	“-“	“+”	“-“
Lectura cu conținut politic din ziare	88	12	66	34
Discuții pe teme politice	81	19	69	31
Încercarea de a-i convinge pe prieteni cum să voteze	28	72	29	71
Contribuția cu privire la rezolvarea unor probleme ale localității	39	61	25	75
Participarea la întruniri politice	19	81	9	91
Contactul cu persoane oficiale sau politice	24	76	24	76
Folosirea timpului pentru a lucra în favoarea unui partid sau candidat	12	88	6	94
Simpatie față de un partid	67	33	43	57
Intenția de a vota	83	17	95	5
Membru al unui partid	9	9	5	95

Notă: “+” = participare (des+câteodată+rar / da)

“-“ = lipsă participării (deloc / nu)

O analiză comparativă 1998 versus 1990 a evaluării participării convenționale (electorale) ne conduce la următoarele concluzii:

- reducerea gradului de interes pentru politică (1, 2, 5, 6);
- menținerea la nivel relativ constant a persuasiunii politice (3);
- scăderea simțului civic de participare locală (4);
- reducerea gradului de partizanat politic efectiv (7, 12);

- scăderea gradului de partizanat politic simpatetic (8);
- creșterea gradului de folosire a dreptului de a vota (10), asociată însă cu creșterea numărului persoanelor indecise.

Pe ansamblu, scade indicele participării politice convenționale.

Notă: Cifrele din paranteze reprezintă numerele întrebărilor.

II. Participarea politică afectivă²

13. Câtă încredere aveți dumneavoastră în partidele politice?

	Totală	Mare	Puțină	Deloc	Nu știu/Nu răspund	%
1990	4	23	31	36	6	
1998	2	6	43	45	4	

14. Este necesară existența partidelor politice dacă dorim dezvoltarea democratică?

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	83	12	5	
1998	78	11	11	

15. Nu văd nici o diferență între partidele existente.

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	32	59	9	
1998	26	62	12	

16. Partidele oferă posibilitatea de participare la activitatea politică.

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	73	13	14	
1998	65	15	20	

17. Partidele slujesc doar interesele conducerilor lor.

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	26	60	14	
1998	53	32	15	

A. Încrederea în partide politice.

	“+”	“-”	Balanță	%
1990	61	39	- 44	
1998	53	47	- 84	

Notă: “+” = încredere (totală+mare+puțină)

“-” = lipsă încrederii (deloc)

Balanță = aprecieri pozitive (totală +mare) – aprecieri negative (puțină+deloc)

Gradul de încredere în partidele politice în 1998 față de 1990 înregistrează o scădere (13), manifestată în principal prin:

- etichetarea partidelor ca instrumente ale elitei (17), eludându-se astfel una dintre ideile fundamentale ale democrației, și anume, principiul guvernării prin consimțământul celor guvernați;
- reducerea performanței partidelor de a oferi posibilitatea de participare la activitatea politică (16).

Imaginica publică față de partidele politice

Existența partidelor politice continuă să fie văzută ca un element fundamental al democrației (14).

Se observă însă perceptia unei tendințe de monopol a reprezentanților politici asupra instituției politice - reprezentată prin partide politice (17) în 1998 față de 1990, dar putem spune că asistăm la o accentuare a specializării instituției politice (15), perceptia diferențelor între partidele existente se adâncește, în timp ce accesul la participare prin partide scade (16).

Notă: Cifrele din paranteze reprezintă numerele întrebărilor

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

III. Participarea politică evaluativă³

18. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Atâta timp cât treburile țării merg bine, nu prea mă interesează cine detine puterea"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	75	21	4
1998	81	15	4

19. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Politicienii sunt bucuroși dacă lumea nu se amestecă în treburile lor"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	54	28	18
1998	70	18	12

20. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "În România de azi oricine poate să participe la rezolvarea treburilor țării"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	27	60	13
1998	26	61	13

21. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Întotdeauna este mai bine să nu te amesteci în politică, pentru că, mai devreme sau mai târziu, îți frigi degetele"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	42	37	21
1998	52	30	18

22. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Este mai bine să nu ai încredere în politicieni"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	50	33	17
1998	61	28	11

23. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Politicienii fac totul pentru a cunoaște opiniile populației"?

			%
	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund
1990	29	50	21
1998	24	63	13

24. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Omul de rând este exclus de la putere"?

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	51	35	14	
1998	66	23	11	

25. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "În prezent, numai cei ce vor să-si încerce norocul se implică în politică"?

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	40	38	22	
1998	51	26	23	

26. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Numai la mare nevoie se interesează politicienii de nevoile populației"?

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	54	27	19	
1998	75	12	13	

27. Sunteți de acord sau nu cu următoarea opinie: "Participarea la activitățile politice este o datorie patriotică"?

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	53	29	18	
1998	39	41	20	

Raportarea la politic

Se face prin:

- pârghia simbolică a politicii orientate spre exterior, capabilă să asigure securitatea și bunăstarea cetățenilor. Datele susțin accentuarea lipsei de interes a cetățeanului față de elitele politice (18);
- pârghia simbolică a politicii orientate spre interior (comunitatea împrejurul politic). În România se produce o retragere a cetățeanului, manifestată prin creșterea dezinteresului față de posibilitatea de implicare politică (20, 24), ca și față de implicarea politică propriu-zisă (21); creșterea neîncrederii în politicieni (22); accentuarea legitimării prin sansă a impli-

cării politice (25); scăderea percepției participării la actul politic ca responsabilitate civică (27).

A. Integrarea politicienilor la valorile comunității

Se face prin:

- accentuarea negativismului politicienilor față de implicarea politică (19);
- dezinteresul politicienilor pentru a cunoaște opiniile populației (23), asociat cu implicarea ca dimensiune pragmatică de obținere a unor avantaje (26).

Notă: Cifrele din paranteze reprezintă numerele întrebărilor.

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

Funcționarea democrației

1. În ce măsură sunteți mulțumit sau nemulțumit de modul cum funcționează democrația acum în România?

	Complet nemulțu- mit (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Complet mulțumit (10)	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	13	8	11	8	8	13	10	11	7	6	5	
1998	22	15	16	12	17	7	4	3	1	1	2	

2. În ce măsură considerați că "libertățile politice" au sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	52	26	11	4	7	
1998	53	26	7	3	11	

3. În ce măsură considerați că "egalitatea socială" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	41	27	16	10	6	
1998	31	27	20	12	10	

4. În ce măsură considerați că afirmația: "Multe decizii politice și administrative pot fi luate pe plan local" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	29	40	15	7	9	
1998	38	35	8	4	15	

5. În ce măsură considerați că afirmația: "Mai puțină corupție și influență pe pile" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	34	23	17	19	7	
1998	40	18	16	15	11	

6. În ce măsură considerați că "libertatea moravurilor și în domeniul sexual" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	14	20	28	29	9
1998	28	24	16	16	16

7. În ce măsură considerați că afirmația: "Judecătorii asigură egalitatea oamenilor în fața legii" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	45	26	16	5	8
1998	40	25	13	9	13

8. În ce măsură considerați că afirmația: "Guvernul controlează băncile și întreprinderile particulare mari" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	39	24	15	10	12
1998	24	26	18	10	22

9. În ce măsură considerați că afirmația: "Femeile au drepturi egale cu ale bărbaților" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	59	24	10	5	2
1998	50	28	11	4	7

10. În ce măsură considerați că afirmația: "Mai multe locuri de muncă și mai puțin somaj" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	65	24	5	3	3
1998	40	20	20	13	7

11. În ce măsură considerați că "îmbunătățirea situației economice" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	% Nu știu/ Nu răspund
1990	77	17	2	1	3
1998	47	23	12	8	10

12. În ce măsură considerați că "sistemul politic cu mai multe partide" are sau nu de-a face cu democrația?

	În mare măsură	Într-o oarecare măsură	Nu prea mare măsură	Deloc	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	56	18	10	7	5	
1998	60	21	6	3	10	

Indicii funcționării democrației	1990		1998	
	"+"	"-"	"+"	"-"
Libertăți politice.	96	4	96	4
Egalitate socială.	89	11	87	13
Multe decizii politice și administrative pot fi luate pe plan local.	92	8	95	5
Mai puțină corupție și influență pe pile.	80	20	83	17
Libertatea moravurilor și în domeniul sexual.	68	32	81	19
Judecătorii asigură egalitatea oamenilor în fața legii.	94	6	90	10
Guvernul controlează băncile și întreprinderile particulare mari.	88	12	87	13
Femeile au drepturi egale cu ale bărbaților.	95	5	96	4
Mai multe locuri de muncă și mai puțin șomaj.	97	3	86	14
Îmbunătățirea situației economice.	99	1	91	9
Sistemul politic cu mai multe partide.	93	7	97	3

Notă: "+" = asociere (în mare măsură+într-o oarecare măsură+nu prea mare măsură)

"-" = lipsă asocierii (deloc)

În 1998 față de 1990 se constată o creștere relativă a gradului de nemulțumire față de funcționarea democrației în România (1) (vezi tabelul de mai sus).

Dacă în 1990 ca elemente importante ale democrației apăreau: "îmbunătățirea situației economice", "mai multe locuri de muncă și mai puțin șomaj", "libertăți politice", "femeile au drepturi egale cu ale bărbaților", în 1998 pe primele locuri apar: "sistemul politic cu mai multe partide", "libertăți politice", "femeile au drepturi egale cu ale bărbaților", "multe decizii politice și administrative pot fi luate pe plan local". Dacă în 1990 problema economică era percepță ca fiind strâns legată de democrație, în 1998 pluripartidismul ocupă primul loc în modelul democratic.

Problema care se pune în cadrul

comparației 1998 versus 1990 este de a descifra atitudinea asociată democrației în această perioadă. Se dorește de asemenea surprinderea schimbărilor survenite. Astfel, asistăm la:

- scăderea importanței acordate unor elemente ale democrației, ca: rezolvarea problemei locurilor de muncă și șomajului (10), îmbunătățirea situației economice (11), independența funcției judiciare (7), egalitate socială (3);
- creșterea importanței acordate unor elemente ale democrației, ca: libertatea moravurilor și în domeniul sexual (6), pluripartidism (12), participare locală / întărirea competenței locale (4), reducerea corupției și influenței pe pile (5).

Importanța unor probleme ca: libertăți politice (2), control guvernamental al băncilor și întreprinderilor particulare mari (8), egalitatea în drepturi între femei și bărbați (9) rămâne relativ constantă.

Notă: Cifrele din paranteze reprezintă numerele întrebărilor.

Rolul statului

1. Cu care dintre cele două propoziții sunteți de acord în mai mare măsură?

	În loc să depindă de stat, fiecare om trebuie să învețe să-și poarte singur de grijă	Statul nu acționează suficient pentru a ocroti oamenii în fața greutăților economice.	Nu știu/ Nu răspund
1990	22	68	10
1998	32	63	5

2. Considerați că intră în îndatoririle guvernului să asigure un loc de muncă pentru toți cei care vor unul?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund
1990	71	18	6	3	2
1998	71	17	8	3	1

3. Considerați că intră în îndatoririle guvernului să asigure îngrijirea medicală a bolnavilor?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund
1990	84	13	1	1	1
1998	78	16	4	1	1

4. Considerați că intră în îndatoririle guvernului să asigure un nivel de trai decent bătrânilor?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund
1990	89	9	0	1	1
1998	84	13	1	1	1

5. Considerați că intră în îndatoririle guvernului să asigure un nivel de trai decent șomerilor?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund
1990	56	26	6	8	4
1998	72	22	3	2	1

CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

6. Considerați că intră în îndatoririle guvernului să micșoreze diferențele de venituri dintre cei bogăți și cei săraci?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	51	22	9	12	6	
1998	54	24	11	8	3	

7. Cum apreciați situația economică a țării în viitor?

	Se va îmbunătăți	Va rămâne la fel	Se va înrăutăți	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	56	16	16	12	
1998	42	14	27	17	

8. Sunteți sau nu de acord cu următoarea afirmație: "Tara noastră are nevoie de o dezvoltare asemănătoare țărilor din vest".

	Acord	Dezacord	Nu știu/Nu răspund	%
1990	83	5	12	
1998	84	4	12	

9. Dacă ați avea posibilitatea să vă alegeți țara în care să trăiți, v-ați alege România ?

	Categoric da	Probabil da	Probabil nu	Categoric nu	Nu știu/ Nu răspund	%
1990	73	14	7	3	3	
1998	61	20	10	7	2	

Rolul pe care statul îl joacă în relația cu cetățenii săi este una dintre cele mai importante probleme prezente în analiza politicilor sociale.

Adeziunea populației la un anumit tip de stat al bunăstării (fie el un stat de tip socialist, protectiv față de cetățeni, fie un stat de tip capitalist) a fost măsurată printr-un set de întrebări ce reliefază, în ultimă instanță, gradul de dependență a cetățenului față de stat.

Pe ansamblu, în două momente diferite de timp - 1990 și 1998, populația aderă semnificativ (63% în 1998 și 68% în 1990) la un stat al bunăstării paternalist care acționează "pentru a ocroti oamenii în fața greutăților economice".

Față de 1990, în 1998 se constată

o schimbare ușoară dar semnificativă în direcția unui stat în care "fiecare trebuie să învețe să-și poarte singur de grijă" (32% în 1998 față de 22% în 1990).

Modul în care populația se raportează la o componentă importantă a statului bunăstării, și anume munca, demonstrează aceeași adeziune puternică la statul paternalist.

Astfel, atât în 1990 cât și în 1998 subiecții cercetării au apreciat în proporție de 89%, respectiv 88% că îndatoririle guvernului cuprind asigurarea unui loc de muncă pentru cetățeni.

În ceea ce privește protecția socială a șomerilor, percepțiile populației demonstrează acutizarea problemei șomajului după 1990. Astfel, dacă în 1990 - 82%

dintre subiecți apreciau că fondatorile guvernului ar fi să asigure un nivel de trai decent șomerilor, în 1998 - 94% se situează pe aceeași poziție, percepția fenomeanului șomajului urmând fidel realitatea.

Principiul egalității între venituri este susținut în aceeași măsură ca și celelalte componente ale statului socialist al bunăstării. În favoarea micșorării diferențelor de venituri între săraci și bogati se pronunță 73% din populație în 1990 și 78% în 1998, această creștere de procent putând fi interpretată ca datorându-se conștientizării fenomenului de accentuare a diferențelor între venituri.

În concluzie, ideea statului paternalist al bunăstării pierde teren în favoarea celei a unui stat care lasă mai multă liber-

tate cetățenilor săi. Acest fenomen are loc însă, numai în planul declarațiilor de intenții. Afirmăm aceasta deoarece, în ceea ce privește componentele concrete ale statului bunăstării (protecția socială a bătrânilor și șomerilor, egalitatea veniturilor, asigurarea asistenței medicale etc), populația manifestă în continuare suport pentru acestea, demonstrând aceeași adeziune la statul paternalist, protectiv față de cetățenii săi, ceea ce semnifică o interiorizare puternică de către populație a statului paternalist al bunăstării.

Această aparentă contradicție se datorează, probabil, atraktivității ideii de stat capitalist și vehiculării ei intense în societate.

Note și bibliografie

1. Expresia "participare convențională" apare în lucrarea "Political Action" (S. Barnes și M. Kaase, 1979), lucrare care a fundamentat proiectul de cercetare internațională.
2. Sentimente privind sistemul politic, rolurile sale, personalul și performanțele (Gabriel A. Almond și Sidney Verba, 1963)
3. Judecăți și opinii cu privire la obiectul politic (Gabriel A. Almond și Sidney Verba, 1963).